

A díjat – melynek alapítását 2012-ben a Nemzetközi Kodály Társaság is örömmel nyugtázta – azon pedagógus nyerheti el, aki legalább 10 éves, mások számára – zeneileg és emberileg egyaránt – hasznos pedagógiai munkát mondhat magáénak és környezetében olyan maradandó zenei tevékenységet fejt-fejtett ki, mely a Forrai Katalin által megkezdett út méltó folytatásának mondható.

A március 2-án, Barnesban megtartott koncerten a család képviselőiben jelen volt Forrai Katalin lánya is, férjével együtt. A jótékonyági céllal megvalósuló hangverseny szervezésének gondolata azzal a reménnyel is társult, hogy az adakozó kedvű hallgatóság a díjat anyagi hozzájárulással is támogathatja.

A koncert remek volt és sikeres! **Gilbert De Greeve**, Claude Debussy 24 Prelude -jét adta elő. A zongorára írt Prelude-sorozat fontos állomása volt a komponista életművének. Darabjai számos forrás által megihletett karakterdarabok, úgymint a természet szépségei, ősi civilizációk varázsa, vagy épp' tündérek elképzelt mesevilága, a különböző országok hangulata. Bár a zenemű mintegy 100 évvel ezelőtt született, Debussy egyedi – még napjainkban is modernnek ható, hangokkal megfestett – eredeti nyelvezete elbűvölte a hallgatóságot. Az előadó ezekkel a bevezető szavakkal kommentálta a művet:

„A sorozat minden egyes darabja sajátos kreativitással elképzelt önálló egységet alkot.” Az est lenyűgöző zenei utazást jelentett a hallgatóság számára, melyet egy – az előadó kivételes esztétikai igényességével összeállított – művészi, reprint illusztrációkkal szerkesztett programfüzet is kiegészített. Ezt valamennyi jelenlévő kézben tarthatta. A művész pedig minden prelude előtt rövid szünetet tartott, hogy a közönség tagjai ráhangolódhassanak a programfüzetben is követhető, várhatóan új hangulati elemek zenei közlésére.

Köszönet az előadóművésznek az inspiráló Debussy est maradandó zenei élményéért, valamint a szervezőknek és vendéglátóknak is azért, hogy a nemes esemény létrejöhetett. A jótékonyági rendezvény során összegyűlt összeg a Nemzetközi Forrai Katalin Díj két évente történő odaítélését, átadását hivatott segíteni és támogatni.

Az eseményről Celia Waterhouse számolt be a British Kodály Academy tagsága számára, a társulás rendszeresen megjelenő hírmondójában. Ennek a cikknek magyar nyelvre fordítását, és rövidített összefoglalását készítette:

M. Dietrich Helga

KÖNYVISMERTETÉS

Tari Lujza:

Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése

Tari Lujza *Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése* című kötete tisztelgés a magyar és nemzetközi népzene tudomány kiemelkedő egyénisége előtt, születésének 130. évfordulója alkalmából. Olyan hiányt pótol e könyv, melynek régóta napvilágot kellett volna látnia, mert „... a más népek körében végzett gyűjtések ténye és azok anyaga is ismertebb, hiszen azokból ő maga adott ki (román) illetve készített elő kiadásra dallamgyűjteményeket (szlovák), vagy számolt be gyűjtőútjairól írásban (arab, török)”. (Idézet a könyvből.) Sajnos ez a magyar hangszeres anyagról nem mondható el. Igaz, a szerző 1978-tól kezd-

ve a *Szignálhangszereink és dallamaik* című tanulmányától egészen a pár éve megjelent *Bartók, Lajtha, Kodály és a szentesi tekerősök* című dolgozatáig számos magyar és idegen nyelvű írásával enyhítette valamelyest e hiányt, a teljes hangszeres gyűjtés önálló kötetben való kiadása azonban mégiscsak mindmáig hiányzott a szakirodalomból. Rádióműsorokban tartott előadásaival a nagyközönség tájékoztatásáról is gondoskodott (ilyenek: *Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése*. A Magyar Népdal Hete, 1995. november, valamint *Szemelvények Bartók Béla székelyföldi hangszeres népzene gyűjtéséből*. Népzene kutatók műhelyében, 1996. május). Ugyanakkor a Bartók magyar vonatkozású népzene-tudományi munkásságával kapcsolatban napvilágot látott kötetek ismertetéséből is jócskán kivette részét, különböző magyar és idegen nyelvű recenziókat megjelentetve itthon és külföldön egyaránt (ezek közül talán a legfontosabb a *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjtemény*. I. recenziója, mely a németországi Jahrbuch für Volksliedforschung számára íródott 1995-ben).

Könyvünk Bartóknak egy számszerűleg kis, ám egyáltalán nem jelentéktelen gyűjtését tartalmazza, mely: „összességében a hangszeres magyar népzene tára sokszínű és nélkülözhetetlen alapanyaga. E gyűjtemény több szempontból is nagy értéket képvisel. Egyaránt fontos a feltérképezett területek, a megtalált dallamtípusok és a felvételeken rögzített előadásmód szempontjából. Bartók felvételei és lejegyzései számos esetben elsőként adnak hiteles képet egy-egy földrajzi terület illetve az adott hangszer

sajátos dallamkészletéről és speciális hangszeres zenei előadói stílusáról.” (Idézet a könyvből.)

Bartók hangszerkutatói szemléletének leírásából – amelyen keresztül egyben a 20. század első felének hazai néprajzi látásmódjáról és szélesebb társadalmi viszonyairól is értesülünk – pontos képet kapunk a népi hangszerekkel kapcsolatban kialakított álláspontjáról: „Eredetileg Magyarországon a falu zenésze mindig paraszt volt; hangszere vidékek szerint, a duda, nyenyere, vagy a furulya volt. ... De úgy látszik, lassanként ez a jövedelmező falusi ze-

nészmasterség a cigányok kezébe került, nemcsak a magyaroknál, hanem a szlovákoknál és a románoknál is.” Továbbá: „csak népies hangszereken előadott, parasztkézektől származó zene érdekel bennünket.”, illetve „Népies hangszereknek vesszük általában véve azokat, melyeket falun maguk a parasztok készítenek, anélkül, hogy valamilyen mesterséges gyári hangszert utánoznának”. Vagy: „Furulya most már csak elvétve akad magyar faluban. (Erdélyben valószínűleg több, mint nálunk.)” Bartók fenti megállapításaihoz a szerző még hozzáfűzi: „A dallamok egy része már a maga korában is ritkaságnak számított, mert a gyűjtő annak a régi hangszeres gyakorlatot képviselő hangszer-repertoárnak összegyűjtésére törekedett (duda, furulya, kanásztülök, tekerő stb.), melynek pusztulását már gyűjtőútjai kezdetén tapasztalta.” (Idézet a könyvből.)

A Bartók által létrehozott és 1940-ig alakított dallamgyűjtemény, az ún. Bartók-rend végén található Hangszeres függelék bemutatása után Bartók gyűjtései, külön fejezetekbe tömörítve, időrendi sorrendben követik egymást. A fejezetek címei és alcímei megadják a gyűjtés nagyobb földrajzi területét (Alföld I., II., Dunántúl, Székelyföld I., II., Felső-magyarország), helyenként a kisebb tájegységet (Csallóköz, Palócföld, Nyárad-mente), továbbá a falut és a megyét, valamint a gyűjtés időpontját. Minden útról külön leírást kapunk. Ezek szemelvényeket tartalmaznak a gyűjtő levelezéseiből, (ön)életrajzából, mások visszaemlékezéseiből, élményekről és benyomásokról, valamint Bartóknak a gyűjtés körülményeivel, a gyűjtött anyaggal vagy általában a tájegységgel kapcsolatos írásaiból, melyek által szinte mi magunk is részvevőivé válunk az eseményeknek. Az alföldi Köröstárkányon gyűjtött anyag kapcsán például ezt írja Bartók: „Hogy valóban kölcsönhatásnak mondható jelenséget itt nem észlelhetünk, az főleg a bihari területet illetően nagyon figyelemreméltó. A nyelvhatár itt a népzeneé is a lehető legélesebb határvonala. Sőt olyan magyar szigetek is, mint a Belényes melletti Köröstárkány, zenéjükben éppúgy, mint viseletükben, teljesen elkülönülnek a körülöttük élő románságtól.” Megtudjuk továbbá a gyűjtőútról származó dallamok, ezen belül a hangszeres darabok pontos számát is. Rengeteg korabeli és későbbi

dokumentumot áttanulmányozva a szerző sokszor valóságos nyomozómunkát végez, hogy kiderítse egy-egy kérdéses gyűjtési helyszín vagy adatközlő kilétét, sőt, egy kiemelkedő előadó hangszerének életét is nyomon követi a későbbi Pátria Lemezgyűjtéseinek jegyzőkönyvei, illetve a gyűjtések alkalmával készült fényképek alapján. Sokszor a gyűjtéshez nem közvetlenül kapcsolódó, de a korabeli viszonyok, az adott kulturális helyzet megértését és átélését elősegítő adatokkal szolgál. Ilyen például a palócföldi, ipolysági gyűjtés bevezetőjében egy néprajzi kiállításokról szóló beszámoló. Ezeken többek között hangszereket is kiállítottak, illetve beszereztek a Néprajzi Múzeum számára. Vagy ilyen a kanásztülök- és dudaverseny körülményeinek bemutatása, mely még a nyertesek neveit is tartalmazza.

A dallamokhoz részletes leírás társul. Ebből megtudjuk, hogy a közölt kottaváltozat melyik támlapról való, kinek a kézírása, Bartók és mások (Olsvai, Kerényi, Kodály) milyen bejegyzéseket írtak a támlap(ok)ra. Továbbá, hogy a kötetben belül hol található dallamvariánsok, hogy melyik lejegyzett változat jelent meg és milyen kiadványban, valamint a különbségeket a támlap és a megjelent kotta között. A leírás tartalmazza Bartók egyéb feljegyzéseit is (pl. táncszókat). A szerző információkat közöl a Bartók által ugyanott vagy máshol gyűjtött, lejegyzett és esetleg közölt vokális, illetve más hangszeres variánsokról, a támlap(ok)on nem szereplő szövegváltozatokról. És nem utolsósorban arról is beszámol, hogy Bartók vagy más zeneszerzők milyen műveikben használták, dolgozták fel az illető hangszeres darabot.

Dicséretreméltó, hogy a szerző nem riad vissza a hibák kijavításától sem. A fonográffelvételek alapján adatokat, dátumokat korrigál, a bemondások, főként pedig a hangszeres játékmű alapján valószínűsíti a névtelen előadókat. Ugyancsak a felvételek alapján összerakja a jóval Bartók halála után utólagosan beszámolt – nem egyszer egymástól távolra

Ág Tibor: *Zendülj torok frissen nótára* című dalgyűjteményéről

került – Bartók-rendi kottákat. Esetenként a lejegyzésben található tévedésekre is felhívja a figyelmet, azokat kijavítva közli. Erre jó példa egy következetesen helytelenül megjelentetett dallam, melyet az eredeti felvétel, valamint Bartók szerzeménye alapján javít ki.

A Bartók által gyűjtött 122 dallamot más kutatók gyűjtéseiből származó hangszeres darabok egészítik ki, szám szerint 150-re. Ezek úgy kapcsolódnak nagy elődünk nevéhez, hogy egyrészt maga Bartók válogatta be saját dallamrendjébe, másrészt ő jegyezte le vagy javította ki a lejegyzést.

A kötet végén egy csaknem 180 címből álló irodalom található (ezek közül 26 Bartók tollából származik), melyet mutatók követnek: dalszöveg- és névmutató, a hangszerek és zenei műfajok mutatója, valamint helynév- és tájegység-mutató. A könyvet a tartalomhoz közvetlenül, illetve közvetett módon kapcsolódó fotók, valamint faksimilék színesítik.

E könyv színvonalát a szerző széleskörű, elismert tudományos tevékenysége is szavatolja. A Magyarországon és Szlovákiában napvilágot látott önálló kötetek, illetve az itthon és külföldön neves szaklapokban, folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányok, dolgozatok, recenziók, továbbá hangzóanyagként kiadott CD-k vagy megtartott előadások mind erről tanúskodnak. (Többek között itthon az *Ethnographia*, a *Magyar Zene*, a *Néprajzi Látóhatár*, a *Hungarian Heritage*, a *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, a *Zenetudományi dolgozatok*, külföldön pedig a stockholmi *Studia instrumentorum musicae popularis VI.*, a bécsi *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, a Wien–Budapest–Madrid–Perpignan-ban megjelenő *Signs, Music, Society III. ISSS – European Journal for Semiotic Studies*, a berlini *Music Archiving in the World. Papers Presented at the Conference on the Occasion of the 100th Anniversary of the Berlin Phonogramm-Archive* és nem utolsósorban a brassói *Bulletin of the Transilvania University of Braşov V.*, illetve a *Musicometria I.*, nemzetközi hírnévnek örvendő kiadványokkal működött és működik közre. Ez utóbbiban tagja a tudományos tanácsnak is.) Tari Lujza Kodály hangszeres gyűjtéseit bemutató, 2001-ben megjelent kötete mellé kerülhet immár ez a könyv is. A kettő jól kiegészíti egymást, s egyben a szerzőnek e két óriás személyiség iránti tiszteletét is kifejezi.

Azonban nem csak a szakembereknek ajánlom e könyvet. Izgalmas olvasmány lehet mindazok számára, akik Bartók Béla tudományos szemléletmódjára, ennek időbeni változásaira, a magyar népi hangszerekről, illetve az ezeken játszott népdalokról alkotott véleményére, álláspontjára kíváncsiak, akik gyűjtőútjainak körülményeit fürkészik vagy akár a gyűjtésekhez kapcsolódó korabeli események iránt érdeklődnek. E kötetnek tehát méltó helye van a könyvtárak, a szakemberek, az aktív népzenei előadók, és nem utolsósorban a népzene kedvelő magánszemélyek könyvespolcain egyaránt.

dr. Szalay Zoltán

Ág Tibor új kötetének címe egy János/István-napi köszöntőre utal, alcíme pedig (*Egy esztendőnek kezdése a másiknak végzése*) elárulja, hogy a dalok egymásutánját az esztendő szabja meg, tehát jeles-napi szokásdalgyűjteményről van szó.

A kötet végighalad azokon az ünnepi alkalmakon, melyekhez valamilyen dallal kísért szokás, játék tartozik a magyar néphagyományban. Az újévvel kezdődik és a karácsony utáni István/János nappal zárul. Nemcsak egyházi ünnepek szerepelnek benne, hanem a Balázs- és Gergelyjárás, májusfa állítás, aratás, szüret, disznóöléshez kapcsolódó szokások is. Egy-egy ünnephez a szokásoknak akár négy-öt változata is társul a magyar nyelvterület különböző pontjairól.

A *Zendülj torok frissen nótára* anyaga ugyanis nemcsak az északi területre korlátozódik.

A szerző nagyjából saját gazdag gyűjteményéből válogat, de felhasználja az ismert szokásdal-publikációkat is, mint a *Magyar Népzene Tára Jeles napok* c. kötetét, Kálmány Lajos *Szeged népe*, Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika: *Jeles napok, ünnepi szokások* c. kötetét. Célja elsősorban nem tudományos forrásközlés, hanem egy olyan gyűjtemény létrehozása, amely a pedagógusi gyakorlatban is hasznosítható. Ennek megfelelően alakítja a dalok közlésmódját: a dalokat könnyen énekelhető magasságba transzponálja, a népi szövegek fonetikus írásmódját köznyelvi formára egyszerűsíti.

A kötet tehát az év jeles napjai szerint halad húsz fejezetben. A dalok és szövegek közlése előtt adja a szokás általános leírását és jellemzését, az előadásra, mozgásformákra vonatkozó utasításokat. Minthogy a résztvevők fiatalok, manapság már inkább gyermekek, a gyűjtemény kiválóan alkalmas iskolai használatra, a szokások újra tanítására, felelevenítésére. A szerző fontos szempontnak tekinti egy-egy szokás komplex voltát: egyesíti az éneklést, deklamációt, mozgást és táncot. Alkalmas eszköz az iskoláskorú gyerekek, gyermekcsoportok sokirányú nevelésére, fejlesztésére.

Ág Tibor – korábbi könyveihez hasonlóan – ezt a kötetet is gondosan, nagy körültekintéssel és alapos válogató munkával készítette el. Tükröződik benne egy élet gyűjtőtapasztalata, kórusvezetői gyakorlata, az ifjúság ismerete és szeretete.

Hiánypótló gyűjtemény, pedagógusok, művészeti csoportok vezetői számára kitűnően használható.

dr. Domokos Mária